

Een ethiek van het lichaam

Rob van Gerwen

Laatst sprak een Amerikaanse studente me aan. Wat ze vertelde: ze was na haar eerste maanden in Utrecht naar huis teruggekeerd, waar ze haar moeder had aangetroffen met een nieuw gelaat—cosmetische chirurgie. Ze was in woede ontstoken, maar haar moeder had daar geen geduld mee, zo van: “waar bemoei jij je mee, hoe waag je het om mij te veroordelen, het is mijn gezicht!”

Het gelaat vormen met chirurgie. Ik begrijp niet waarom mensen hun lichaam laten veranderen om op een plaatje te lijken. En dan: lijken tentoonstellen alsof het kunstwerken zijn: BODIES, onlangs in De Beurs van Berlage. Is hier iets waar we zuiniger op moeten zijn? Het lichaam. Het stelt ons in staat ons in de wereld te bevinden. We maken er vrienden mee en vinden zo onze geliefden. Die sociale rol van het lichaam is kwetsbaar, teder, intiem: weerloos. Begrijpen we dat wel afdoende?

Maar het gemanipuleer komt natuurlijk niet uit de lucht vallen.

Er is nóg een moment waarop onze geest het lichaam plotseling laat voor wat het is. En dat is wanneer we dromen. We dromen een zaal vol mensen toe te spreken, en het volgende moment zitten we bij vrienden thuis, een paar decennia geleden, en daar wordt iemand geslagen, en het gaat allemaal uit als een nachtkaaars. Zo dromen we—zonder dat het ons ooit verbaast dat we ons zo gemakkelijk van de ene naar de andere ruimte en tijd hebben kunnen verplaatsen. Blijkbaar hoeven we in onze dromen ons lichaam niet te verplaatsen: in het echt moet je natuurlijk eerst de zaal uit, de gang door; jas aan, op de fiets naar je vrienden... en decennia terug in de tijd? Dat vergeten we maar helemaal. Dromen hebben een talige logica, geen lichamelijke.

De geest doet maar. Je zou op het idee kunnen komen dat hij geheel en al op zichzelf staat en dat het lichaam zijn slaaf is. Daar kwam Descartes ook op uit. Maar vergeet niet dat de geest alleen in onze dromen zo'n flexibel beeld van onze omgeving produceert! Overdag werken de geest en het lichaam perfect samen. Zozeer zelfs dat het onvergeeflijke filosofische dwaasheid is om het één zonder het ander te denken: een geestloos lichaam, een lichaamsloze geest.

Wat zien we als we om ons heen kijken? We zien een deur: iets om met onze handen te openen; een boom: iets om omheen te lopen; een mens: die kan ons aankijken. Mogelijkheden voor ons lichaam om iets te doen. Dat is één van mijn twee punten: De geest is een belichaamde geest: het lichaam komt eerst.

Het tweede is: dat lichaam van ons is expressief. Het drukt een innerlijk uit.

Om mijn studenten uit te leggen wat de tast voor een zintuig is, vraag ik hen om met hun vingers over het tafeloppervlak of een boek te strijken en te de zaal vertellen hoe dat voelt, en daarna over hun tassen. En daarna, als we zo besproken hebben waarin de tast zo anders is dan ons proeven, ruiken, zien of horen—dan vraag ik hen om met diezelfde vingers langs de wang van hun buurman of -vrouw te strijken. Gelach, en nerveus gegrinnik steekt dan op, maar niemand steekt een vinger uit. *Quod erat demonstrandum*.

De huid is expressief. Het lichaam van een mens is niet zomaar een object. Het drukt de geest uit. En die geest, die belichaamde geest, is voor anderen ook te zien, en te voelen. Een mens is de mens een open boek. Dat is kwetsbaar, teder, intiem. Zo maken we vrienden, vinden we onze geliefden.

In het gesol met geplastineerde lijken en in de plastische chirurgie zonder enige fysiologische noodzaak die we regelmatig op televisie zien langskomen, zien we een roekeloos disrespect voor het menselijk lichaam die voortkomt uit de opvatting dat geest en lichaam totaal ongelijkaardig zijn en eigenlijk los van elkaar staan. Dit dualisme verdedigde René Descartes met verve, en daar zitten we nu dus mee. Hij verdedigde het met de hulp van een droom-argument. Dat is dus niet toevallig.

Rob van Gerwen, filosoof

<http://www.phil.uu.nl/~rob>